

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v2.2024.3>

І. В. Глиняний

асистент кафедри конституційного, адміністративного і фінансового права
Чернівецького навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»
orcid.org/0000-0001-7573-1658

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ НА РЕФОРМУВАННЯ ВИБОРЧОГО ПРАВА В УКРАЇНІ

У межах дослідження сконцентровано увагу на питаннях аналізу міжнародних документів, таких як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, а також Копенгагенський документ ОБСЄ, та інших джерел, які встановлюють стандарти демократичних виборів, на які повинна посилається Україна під час вирішення проблемних питань пов'язаних з виборчим законодавством у майбутньому.

Виборче право в Україні регулюється Конституцією та законодавством України, що регулює вибори, які враховують міжнародні стандарти щодо загального і рівного виборчого права, недискримінації та таємності голосування. Проте, попри існування правових механізмів, у виборчому законодавстві існують проблемні та колізійні питання, які потребують вдосконалення у майбутньому з урахування європейського досвіду.

В статті досліджується виклики, що постають перед виборчими системами в умовах цифровізації та глобалізації виборчого процесу як в міжнародній правовій спільноті так і в рамках національного розвитку електронного голосування. Відзначено важливість використання нових технологій для підвищення доступності та прозорості виборчого процесу, зокрема електронного та інтернет-голосування.

Порушуються питання кібербезпеки, а також боротьби з дезінформацією, в рамках реформування виборчого законодавства України та потенційного вирішення ймовірних проблем завдяки електронному голосуванню, які можуть виникнути під час наступних виборів в Україні.

Розглядається вплив міжнародно-правових стандартів на національну систему виборчого права в Україні, а також ті проблемні питання національного виборчого законодавства, які все ще потребують приведення до міжнародних та національних стандартів демократичного суспільства як в рамках інтеграції України до країн Європейського союзу, так і в рамках вдосконалення виборчого права незалежною, суверенної, демократичної країни.

Ключові слова: виборче право, виборчий процес, виборчі цензи, міжнародні виборчі стандарти, Європейський союз, міжнародна виборча практика, електронне голосування, виборчий кодекс.

Hlynianyi I. V. THE INFLUENCE OF INTERNATIONAL STANDARDS ON VOTING LAW REFORM IN UKRAINE

Within the framework of the study, attention is focused on issues of analysis of international documents, such as the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, as well as the Copenhagen Document of the OSCE, and other sources that establish the standards of democratic elections, which Ukraine should refer to when deciding problematic issues related to election legislation in the future.

Electoral law in Ukraine is regulated by the Constitution and legislation of Ukraine, which regulates elections, which take into account international standards regarding universal and equal suffrage, non-discrimination and secrecy of voting. However, despite the existence of legal mechanisms, there are problematic and conflicting issues in the electoral legislation that need to be improved in the future, taking into account the European experience.

The article examines the challenges facing electoral systems in the context of digitization and globalization of the electoral process both in the international legal community and within the national development of electronic voting. The importance of using new technologies to increase the accessibility and transparency of the election process, in particular electronic and Internet voting, was noted.

The issues of cyber security, as well as the fight against disinformation, are raised as part of the reform of the electoral legislation of Ukraine and the potential solution of possible problems due to electronic voting that may arise during the next elections in Ukraine.

The influence of international legal standards on the national system of electoral law in Ukraine is considered, as well as those problematic issues of national electoral legislation that still need to be brought to international and national standards of a democratic society both within the framework of the integration of Ukraine into the countries of the European Union and within the framework of improving the electoral system rights of an independent, sovereign, democratic country.

Key words: electoral law, electoral process, electoral censors, international electoral standards, European Union, international electoral practice, electronic voting, electoral code.

Постановка проблеми. В умовах розвитку глобалізаційних процесів, виборче право поступово набувало наднаціонального (спільного для багатьох національних правових систем) характеру, інтегруючи та уніфікуючи положення відповідних галузей різних національних систем. На думку В. Лемака та А. Бадида, «спільні цінності створюють нові форми взаємодії міжнародного,

наднаціонального (регіонального) і національного правопорядків, поступово витворюючи спільний правовий простір на глобальному рівні. А посилення міжнародного правопорядку поєднується з розвитком регіональних правопорядків, розширенням кіберпростору та інтенсивним діалогом судових юрисдикцій різних правопорядків. Все наведене свідчить про формування контурів «гло-

бального права», оснований на спільних правових цінностях» [1, с. 301]. Разом з тим, слід погодитись з В. Дудченко та О. Пасечник, що наразі буде передчасним розглядати глобальне право як самостійну галузь права, виходячи з того, що поки на сформовано її предмет, об'єкт та джерела [2, с. 601].

Успішним прикладом такої наднаціональної інтеграції є створення спільного «європейського виборчого доробку», що відбувся в межах Європейського континенту. Зміст такої загальноєвропейської виборчої практики був сформульований у формі міжнародних (європейських) виборчих стандартів. Виборчий процес України в рамках глобалізації демократичного світу завжди був об'єктом уваги з боку міжнародних партнерів.

Так «Парламентська Асамблея вітає позитивний розвиток в Україні та перші досягнення нової влади. Вона сподівається, що нові лідери зможуть зберегти свою стійку рішучість та матимуть успіх у реалізації ключових реформ, яких Україна так потребує. У цьому відношенні, підготовка та проведення парламентських і місцевих виборів у 2006 році відповідно до стандартів Ради Європи стане головним тестом для нової влади. Вибори 2006 року покажуть чи минула Україна точку неповернення на своєму шляху до по-справжньому демократичної європейської держави, що керується верховенством права. У цьому контексті, Парламентська Асамблея декларує вою готовність надіслати передвиборчу делегацію в Україну для спостереження за підготовкою до виборів та пізніше відправити численну місію для спостереження за їх проведенням» [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки в роботах сучасних юристів розглядалися різноманітні аспекти реформування виборчого права в Україні у дослідженнях наукових праць: М. Афанасьєвої, Д. Арабаджиева, Л. Бориславського, М. Бучина, Н. Верлос, В. Гессена, С. Дерев'янка, Ю. Ключковського, А. Крусян, Т. Латковської, О. Левчук, О. Марцеляка, Н. Мішиної, В. Марченко, В. Несторовича, В. Погорілка, Ю.Томіліна О. Скрипнюка, М. Ставнійчук, О. Сушинського, Ю. Шведа, І. Шкурат, О. Щербанюк та інших правознавців.

Метою статті є проблеми, які постають перед виборчими системами в умовах цифровізації та глобалізації виборчого процесу як в міжнародній правовій спільноті так і в рамках національного розвитку електронного голосування. Відзначається важливість використання нових технологій для підвищення доступності та прозорості виборчого процесу, зокрема електронного та інтернет-голосування.

Виклад основного матеріалу. Напрацювання спільного виборчого доробку відбувається в рамках відповідних міжнародних організацій. Так,

універсальні виборчі стандарти формуються насамперед в актах ООН, а також деяких інших організацій. Європейський виборчий доробок сформувала співдружність держав Ради Європи та її дочірніх організацій (насамперед Венеціанської комісії) за участі іншої регіональної організації – ОБСЄ. При цьому відбувається істотний взаємний вплив підходів, характерних для однієї правової сім'ї, на іншу, що служить збагаченню спільного європейського виборчого доробку.

Питання про сутність, види та значення виборчих цenzів є частиною загальної проблеми організації загальних, вільних і періодичних виборів в органи державної влади і місцевого самоврядування. Важливим орієнтиром у його регулюванні є міжнародні виборчі стандарти (мінімальні вимоги) демократичного виборчого процесу,

Міжнародні виборчі стандарти проголошені авторитетними правовими актами - Загальною Декларацією прав людини від 10 грудня 1948 р. (частина третя статті 21) [4], Міжнародним пактом про громадянські і політичні права людини від 16 грудня 1966 р. [5] (ст. 25), Підсумковим документом Віденської зустрічі представників держав-учасниць Наради з безпеки і співробітництва в Європі [6], та інші.

Як вважає Дудченко В.В. «Сучасне право покликане регулювати складні політичні, економічні, культурні процеси, адаптуватися до наслідків глобалізації. Домінуючою тенденцією розвитку сучасного права має бути вироблення різних інституцій та механізмів забезпечення прав людини, адже право має відображати духовні цінності суспільства, які надають значення і сенсу цьому суспільству.» [7].

Наведене вище твердження тільки підтверджує наукову позицію щодо стандартизації виборчого права під міжнародні стандарти та доктрини провідних демократичних країн світу.

Принцип загального виборчого права є одним з основоположних у системі міжнародних виборчих стандартів і внутрішньодержавних законодавчих актів про вибори. Він передбачений у всіх міжнародних документах, які зачіпають виборчі права громадян, і вважається однією з чотирьох основних характеристик виборчого права, що складають систему загальноновизнаних принципів виборчого права.

Так, відповідно до частини 3 статті 21 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року, «воля народу повинна виявлятися у періодичних і нефальсифікованих виборах, які повинні провадитись при загальному і рівному виборчому праві шляхом таємного голосування або ж через інші рівнозначні форми, що забезпечують свободу голосування» [8]. Відповідно до пункту «b» статті 25 Міжнародного пакту про грома-

дяньські і політичні права від 16 грудня 1966 року, «кожен громадянин повинен мати без якої б то не було дискримінації і без необґрунтованих обмежень право і можливість голосувати і бути обраним на справжніх періодичних виборах, які проводяться на основі загального і рівного виборчого права при таємному голосуванні і забезпечують свободу волевиявлення виборців» [9, с. 41].

З аналізу зазначених положень міжнародно-правових актів видно, що в них не розкрито поняття і зміст принципу загального виборчого права, він лише задекларований, як основоположний принцип проведення виборів, а можливість наповнювати його змістом фактично залишена на розсуд держав. На нарадах про демократичні вибори, що проводяться в рамках ОБСЄ, піднімалося питання про необхідність вдосконалення міжнародних зобов'язань ОБСЄ у сфері демократичних виборів у напрямку наповнення цих зобов'язань конкретним змістом.

Можна стверджувати, що в Європі система виборчих стандартів найбільш розвинена й найбільш цілісна. Європейські виборчі стандарти, будучи частиною європейського демократичного конституційного доробку, набули свого сучасного вигляду завдяки діяльності Ради Європи, зокрема Венеціанської комісії, Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), зокрема БДПЛ. Вони включають і розвивають здобутки міжнародних виборчих стандартів універсального характеру. Для України, яка є складовою європейського цивілізаційного простору і активно інтегрується у європейський правовий простір, європейська система цінностей і породжених нею стандартів є особливо важливою.

За способом свого встановлення міжнародні виборчі стандарти, як і міжнародні правові стандарти взагалі, викладені в міжнародно-правових актах зобов'язального характеру (акти «жорсткого права») та в документах міжнародних організацій (акти «м'якого права»), зокрема, актах Організації Об'єднаних Націй, Міжпарламентського союзу, Ради Європи, Венеціанської комісії, ОБСЄ (у тому числі БДПЛ).

Особливу увагу в міжнародних документах сфокусовано на неприпустимість будь-якої расової дискримінації (расовий ценз) і дискримінації щодо прав жінок (ценз статі) за участі у виборах. Ці положення встановлюються в Конвенції про політичні права жінок від 20 грудня 1952 р. [10], Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р. [11], Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 25 грудня 1965 р [12].

При цьому під расовою дискримінацією розуміється будь-яке розрізнення, виняток, обмеження або перевага, заснована на ознаках раси, кольору шкіри, родового, національного чи етніч-

ного походження, що мають на меті або наслідком знищення або применшення визнання, використання або здійснення на рівних засадах прав людини та основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній чи інших сферах суспільного життя.

Більш того, держави взяли зобов'язання «вживати спеціальних заходів, спрямованих на прискорення встановлення фактичної рівності між чоловіками і жінками»

Таким чином міжнародні правові стандарти щодо виборчих цензів є важливим аспектом демократичних процесів і забезпечення справедливих виборів у будь-якій демократичній країні. Виборчі цензи визначають критерії, за якими громадяни можуть брати участь у виборах, і впливають на рівень політичної участі та представництва різних соціальних груп.

Особливу увагу слід приділяти забезпеченню виборчих прав для вразливих груп населення, таких як національні меншини, особи з обмеженими можливостями, внутрішньо переміщені особи та інші. Забезпечення рівного доступу до виборчого процесу для цих груп є важливим завданням для будь-якої демократичної держави. Це може включати створення спеціальних виборчих дільниць, забезпечення доступності інформації про вибори на різних мовах та адаптацію виборчих матеріалів для осіб з інвалідністю.

Міжнародна спільнота продовжує активно працювати над удосконаленням стандартів і механізмів забезпечення виборчих прав. Спеціалізовані організації, такі як ОБСЄ, ООН та Рада Європи, надають технічну та експертну підтримку країнам у впровадженні демократичних виборчих практик. Важливою частиною цієї роботи є спостереження за виборами та надання рекомендацій щодо покращення виборчих процесів.

Країни також часто обмінюються досвідом та найкращими практиками щодо проведення виборів, що сприяє вдосконаленню виборчих систем і підвищенню рівня довіри до них. Наприклад, досвід успішних електронних виборів в Естонії може бути корисним для інших країн, що розглядають можливість впровадження подібних технологій, таких як Україна, де постійно обговорюється можливість введення в національну систему виборчого права електронного голосування, як в науковій доктрині, так і в медіа просторі.

У сучасному світі також важливо враховувати загрози кібербезпеки для виборчих процесів. Захист виборчих систем від кібер-атак і забезпечення цілісності та конфіденційності даних є ключовими завданнями для держав і міжнародних організацій. Звичайно, Україна зараз знаходиться на шляху інтеграції виборчої системи до електронного голосування, але вже зараз кібер-атаки є великою загрозою для будь-яких державних

органів на території України, тому вже потрібно виробляти стратегії боротьби з кібер-атаками під час виборів, посиляючись на досвід демократичних країн світу в яких вже запроваджені ті чи інші види електронного голосування.

Таким чином, забезпечення виборчих прав є складним і багатогранним завданням, що вимагає комплексного підходу, включаючи правові, освітні, технічні та організаційні заходи. Лише дотримуючись високих міжнародних стандартів і враховуючи специфіку кожної країни, можна досягти справжніх демократичних виборів, які відображатимуть волю народу та сприятимуть стабільному розвитку демократичних інститутів.

Розглядаючи міжнародні правові стандарти щодо виборчих цензів, важливо також звернути увагу на те, як ці стандарти можуть адаптуватися до сучасних викликів та тенденцій.

Одним із таких викликів є проблема низької явки виборців, особливо серед молоді та інших менш активних груп населення. Для вирішення цієї проблеми міжнародні організації та національні уряди шукають нові підходи до залучення виборців. Один із таких підходів — використання нових технологій, таких як електронне та інтернет-голосування. Звісно, в Україні після правового режиму воєнного стану може настати проблема з внутрішньо-переміщеними особами, а також біженцями, які перебувають на території інших країн світу, що може вплинути на явку під час наступних виборів у зв'язку з чим вже потрібно виробляти стратегії залучення таких осіб до голосування, а також покращення умов для голосування серед тих громадян, які залишаються на території України, посиляючись на міжнародні практики та досвід правового регулювання провідних демократичних країн світу.

Важливою складовою виборчого процесу є також забезпечення прозорості фінансування виборчих кампаній. Міжнародні стандарти рекомендують впроваджувати механізми контролю за витратами кандидатів і партій, а також забезпечувати доступ громадськості до інформації про джерела фінансування. Це допомагає запобігати корупції та впливу недобросовісних інтересів на політичний процес.

Окрім того, виборчі цензи та стандарти повинні враховувати зміни в соціальній та демографічній структурі населення. Наприклад, міграційні процеси можуть вплинути на склад виборчого корпусу, і країни повинні розробляти політики, що забезпечують участь у виборах громадянам, які тимчасово проживають за кордоном або мають статус внутрішньо переміщених осіб.

Сучасні виклики також включають боротьбу з дезінформацією та маніпуляціями у медіа, що можуть вплинути на результати виборів. Міжнародні стандарти підкреслюють важливість

вільних і незалежних ЗМІ, які можуть забезпечувати об'єктивне висвітлення виборчого процесу та надавати виборцям достовірну інформацію. Крім того, слід розробляти стратегії для протидії фейковим новинам та маніпуляціям у соціальних мережах.

Висновки. Підсумовуючи, можливо встановити, що міжнародні правові стандарти щодо виборчих цензів повинні постійно еволюціонувати, враховуючи зміни у суспільстві, технологічний прогрес та нові виклики. Важливо, щоб країни не тільки дотримувалися цих стандартів, але й активно працювали над їх удосконаленням, враховуючи власний досвід та найкращі практики інших держав. Це сприятиме побудові стійких демократичних інститутів та забезпеченню справедливого і відкритого виборчого процесу.

У зв'язку з чим Україні як сучасній демократичній державі потрібно швидше адаптуватися під національні та міжнародні потреби сучасної демократії під час виборів та вирішувати проблемні питання, пов'язані з існуючою виборчою системою, такі як корупційогенні чинники під час виборів, приведення виборчої застави до економічної спроможності більшості населення України, розробка стратегії щодо введення електронного голосування, ймовірні проблеми з явкою біженців, а також вдосконалення системи участі у виборах внутрішньо-переміщених осіб під час війни.

Але, при вирішенні вищезазначених проблем національної виборчої системи, Україні, як повноправній майбутньої учасниці Європейського союзу у будь-якому разі потрібно залучати рекомендації з боку європейських партнерів щодо вдосконалення національної виборчої системи, підтримуючи демократичні стандарти сучасних провідних країн світу.

Література

1. Бадида А. Ю., Лемак В. В. Глобалізація у правовому вимірі: формування контурів «глобального права». *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»: Серія : Юридичні науки.* 2017. № 876. С. 296–303.
2. Дудченко В. В. Пасечник О. В. Тенденції розвитку сучасного права. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2023. № 2. С. 598–601.
3. Резолюція 1466 (2005) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про виконання обов'язків та зобов'язань Україною». URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_611#Text
4. Загальна декларація прав людини / прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 груд. 1948 р. *Міжнародні документи ООН з питань прав людини.* К. : УІФ ; Право, 1995. 12 с.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text
6. Підсумковий документ Віденської зустрічі 1986 року представників держав-учасниць Наради з питань безпеки і співробітництва в Європі, що відбулася на основі положень Підсумкового акта, які

відносяться до подальших кроків після наради URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_113#Text.

7. Дудченко В. В. Універсалізація сучасного права. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. 2023. том 1. С. 41–46.

8. Загальна декларація прав людини / прийнята і проголошена Генеральною Асамблеєю ООН 10 груд. 1948 р. *Міжнародні документи ООН з питань прав людини*. К. : УПФ ; Право, 1995. 12 с.

9. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Факультативний протокол до Міжнародно-

го пакту про громадянські та політичні права. *Міжнародні документи ООН з питань прав людини*. К. : УПФ; Право, 1995. 40 с.

10. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

11. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

12. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text